

ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК РИЗИКУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В сучасних умовах економічні системи країн підпадають під дію глобалізаційних процесів, які мають суперечливий характер. З одного боку, глобалізація підвищує шанси на ефективний економічний розвиток шляхом застосування всіх переваг вільного переміщення капіталу і продуктивних сил, з іншого боку, глобалізація послаблює внутрішній і зовнішній захисний потенціал економічної безпеки. Це у свою чергу знижує ймовірність досягнення оптимального рівня економічної безпеки держави, тобто підвищує її ризики. Оцінка ризиків економічної безпеки держави є базою для прийняття рішень в економіці та політиці. Ризики виникають при порушенні граничних значень показників економічної безпеки. За межами граничних значень національна економіка втрачає здатність до сталого та динамічного розвитку, конкурентоспроможності на зовнішніх та внутрішніх ринках, стає об'єктом експансії ТНК.

Окремі аспекти дослідження економічної безпеки знайшли відображення у роботах вітчизняних й іноземних фахівців. У дослідженні Пирожкова С.І. представлено методичне забезпечення вимірювання показників економічної безпеки, визначення порогових значень, рекомендації з підвищення рівня економічної безпеки [4]. Ушвицький Л.І. досліджує науково-методичні основи моніторингу соціально-економічної безпеки [6]. У роботі Вітлинського В.В. та Маханець Л.Л. досліджується методика розрахунку ризику економічної безпеки [2]. Тєрова І.К. обґрунтовує підходи до побудови інтегральних оцінок за комплексом показників [5]. Різні аспекти цієї теми потрапили в коло інтересів вітчизняних та іноземних науковців. Однак визначення інтегрального показника ризику економічної безпеки держави не знайшло достатнього висвітлення у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Відмічені обставини зумовили актуальність дослідження та вибір даної теми статі.

Метою статі є побудова алгоритму визначення інтегрального показника ризику економічної безпеки держави й розрахунок ризику економічної безпеки України.

Найвищий ступень безпеки досягається за умови, що весь комплекс показників перебуває у межах своїх граничних значень. Граничні значення економічної безпеки – це кількісні величини, порушення яких викликає загрозливі процеси для стану економічної системи, невизначеність щодо настання економічної безпеки – ризик.

Алгоритм визначення інтегрального показника ризику економічної безпеки держави може бути представлений наступним чином (рис. 1) [6].

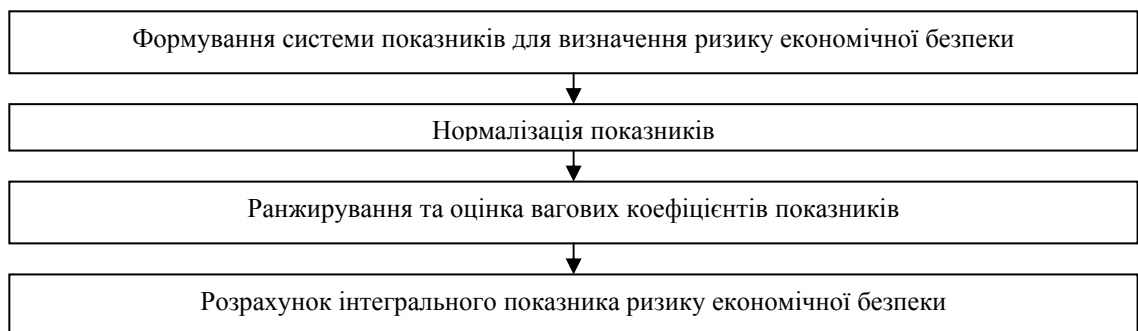

Рис. 1. Схема визначення інтегрального показника ризику економічної безпеки держави

Економічна безпека держави характеризується множиною показників, тому виникає проблема визначення кола цих показників.

Економічну безпеку держави передусім визначають наступні показники: відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середньосвітового значення; рівень інфляції; рівень безробіття (за методологією МОП); відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП; відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП; відношення обсягу зовнішнього боргу до ВВП; коефіцієнт покриття імпорту експортом; питома вага видатків державного бюджету на науку у ВВП.

Для розрахунку рівня ризику економічної безпеки на основі вищевказаних показників x_i необхідно є їх нормалізація. Нормалізація індикаторів являє собою перехід до такого масштабу

вимірювань, коли “найкращому” значенню показника відповідає значення 1, а “найгіршому” – значення 0. При формуванні множини індикаторів важливо забезпечити інформаційну односпрямованість показників x_i . Оскільки показник ризику економічної безпеки є дестимулятором, то нормалізація його складових має здійснюватися за протилежним принципом: “найкращому” значенню показника має відповідати значення 0, а “найгіршому” – значення 1. Нормалізація показників-стимуляторів здійснюється за формулою [2, с. 384]:

$$p_i = \frac{x_{i\max} - x_i}{x_{i\max} - x_{i\min}} \quad (1)$$

показників-дестимуляторів – за формулою:

$$p_i = \frac{x_i - x_{i\min}}{x_{i\max} - x_{i\min}}, \quad (2)$$

де p_i - значення нормалізованого i -го показника; x_i - значення i -го показника економічної безпеки держави; $x_{i\max}$ - верхній поріг значення i -го показника економічної безпеки держави; $x_{i\min}$ - нижній поріг значення i -го показника економічної безпеки держави.

Показники, що характеризують ризик економічної безпеки, та їх граничні значення наведено у табл. 1 [3].

Таблиця 1

Індикатори та порогові значення індикаторів для нормалізації показників

Показники	Нижній поріг ($x_{i\min}$)	Верхній поріг ($x_{i\max}$)
1. Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середньосвітового значення, %	100	250
2. Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	100	107
3. Рівень безробіття (за методологією МОП), %	3	10
4. Відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП, %	7	40
5. Відношення дефіциту (-), профіциту (+) державного бюджету до ВВП, %	-3	3
6. Відношення обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	5	25
7. Коефіцієнт покриття імпорту експортом (відношення між обсягами експорту та імпорту), разів	0,5	2
8. Питома вага видатків державного бюджету на науку у ВВП, %	1	5

Визначити вагомості коефіцієнти показників можна за допомогою наявної експертної інформації про систему економічної безпеки держави. На основі даних, наведених у джерелі [3], проранжируємо показники. Розташуємо всі показники в порядку убывання значимості так, щоб виконувалося правило:

$$x^1 > x^2 > \dots > x^N \quad (3)$$

Показники економічної безпеки, що досліджуються, будуть проранжировані наступним чином:

$$x^2 > x^5 > x^6 > x^8 > x^4 > x^7 > x^1 > x^3 \quad (4)$$

Вагомість i -го показника економічної безпеки можна визначити за правилом Фишберна [7]:

$$w_i = \frac{2(N-i+1)}{(N+1)N}, \quad (5)$$

де w_i - вагомість i -го показника економічної безпеки; i – порядковий номер показника в ряду значимості; N – кількість показників, що досліджуються.

Інтегральний показник ризику економічної безпеки запишеться через вищезгадані показники ступеня ризику такою рівністю [2, с. 385]:

$$r = \prod_{i=1}^n (1 + p_i)^{w_i} - 1, \quad r \geq 0, \quad \sum_{i=1}^n w_i = 1, \quad (6)$$

де r - інтегральний показник ризику економічної безпеки.

Низьким ризик економічної безпеки держави є, коли $r \rightarrow 0$, тобто економічна небезпека майже відсутня.

Області стійкості економічного стану країни, враховуючи інтегральний показник ризику економічної безпеки, наведено в табл. 2 [2, с. 386].

Таблиця 2

Області стійкості економіки держави	
Область стійкості	Визначення стійкості
Абсолютно стійкий стан	Стан економіки буде абсолютно стійким, коли всі $p_i \approx 0$, $i = \overline{1,8}$. Тоді $r \rightarrow 0$
Відносно стійкий стан	Відносно стійкий стан економіки спостерігатиметься, коли $0 < p_i < 1$, $i = \overline{1,8}$
Нестійкий стан	Стан економіки буде нестійким, коли хоча б один з показників ступеня ризику прямує до 1
Абсолютно нестійкий стан	Стан економіки буде абсолютно нестійким, коли $r = 1$

Розрахунок ризиків за окремими показниками економічної безпеки та інтегральний показник ризику економічної безпеки України у 2009 р. наведено у табл. 3 [8], [9], [10].

Таблиця 3

Рівень ризику економічної безпеки України у 2009 р.			
Показники	Вагові коефіцієнти	Нормалізоване значення показника	Рівень ризику
1. Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середньосвітового значення	0,0556	1,4293	1,0506
2. Рівень інфляції	0,2222	1,7571	1,2528
3. Рівень безробіття	0,0278	0,8	1,0165
4. Відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП	0,1111	0,6545	1,0575
5. Відношення дефіциту / профіциту державного бюджету до ВВП	0,1944	0,9167	1,1348
6. Відношення обсягу зовнішнього боргу до ВВП	0,1667	0,825	1,1055
7. Коефіцієнт покриття імпорту експортом (відношення між обсягами експорту та імпорту)	0,0833	0,7	1,0452
8. Питома вага видатків державного бюджету на науку у ВВП	0,1389	0,1475	1,1120
Інтегральний показник ризику		1,0630	

Динаміка рівня ризику економічної безпеки України за останні п'ять років відображена на рис. 2 [8, 9, 10]. Дані табл. 2 та рис. 2 свідчать про те, що економіка України знаходиться у нестійкому стані.

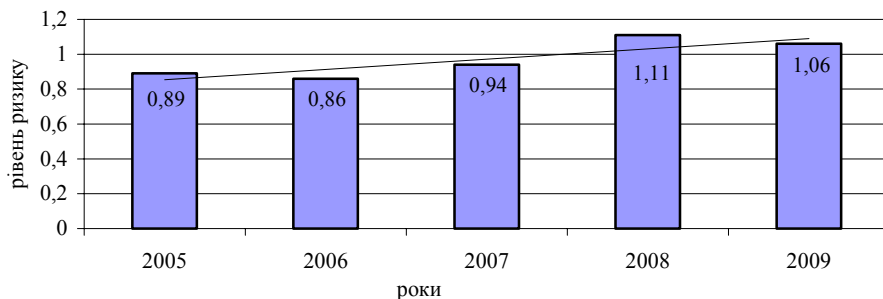

Рис. 2. Динаміка рівня ризику економічної безпеки України, 2005-2009 рр.

Спостерігається тенденція до підвищення рівня ризику економічної безпеки держави, що наочно відображає лінія тренду. Погіршення стану економічної безпеки обумовлено підвищенням ризиків показників інфляції, дефіциту бюджету, коефіцієнту покриття імпорту експортом.

У 2009 р. спостерігається незначне зниження ризику економічної безпеки переважно за рахунок зниження інфляції, що є вагомим показником, при одночасному погіршенні значень інших показників економічної безпеки країни. Інтегральний показник ризику економічної безпеки у 2008-2009 рр. перевищував значення 1, тобто знаходився в області абсолютно нестійкого стану економіки.

Перехід до критичного стану економічної безпеки України відбувався на фоні світової фінансової кризи, що свідчить про вагомий вплив зовнішніх факторів на економіку країни. Серед внутрішніх факторів негативний вплив на стан економічної безпеки України переважно чинять такі показники, як рівень інфляції, обсяг зовнішнього боргу до ВВП, обсяг дефіциту державного бюджету до ВВП, тобто складові фінансової безпеки.

На наш погляд для підвищення рівня фінансової безпеки необхідно: створити надійну систему фінансового контролю; запровадити чіткий порядок у справі отримання і відшкодування іноземних кредитів для господарських суб'єктів усіх форм власності; створити єдину державну інформаційну

базу, яка охоплювала б усі фінансово-кредитні установи; створити умови для збільшення реальних грошових доходів населення. Економіка України знаходиться у нестійкому стані, спостерігається тенденція до подальшого погіршення стану економічної системи держави. Це обумовлено підвищенням ризиків показників інфляції, дефіциту бюджету, коефіцієнту покриття імпорту експортом. Рівень ризику економічної безпеки у 2008-2009 рр. знаходиться в області абсолютно нестійкого стану економіки. Негативний вплив на стан економічної безпеки України чинять переважно складові фінансової безпеки. Моніторинг ризиків економічної безпеки держави є відповіддю на виклики світу, що інтенсивно глобалізується. Аналіз ризиків економічної безпеки дозволить визначити найбільш проблемні сфери економічної системи, на які треба зосередити зусилля.

Література

1. Алехин Е.И. Региональная политика: устойчивость городов // Управление общественными и экономическими системами [Электронный ресурс] / Е.И. Алехин, В.И. Тихий.- Режим доступа: http://www.bali.ostu.ru/umc/arhiv/2009/1/alehin_tihiy.pdf.
2. Вітлінський В.В. Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності : навч. посіб. / В.В. Вітлінський, Л.Л. Маханець. – К.: КНЕУ, 2008. – 432 с.
3. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України / Мінекополітики України. – К., 2003. – 31 с.
4. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / За ред. академіка НАН України С.І. Пирожкова. – К., НППМБ, 2003. – 42 с.
5. Терова И.К. Статистические методы построения обобщенных оценок воспроизводственного процесса развития хозяйствующего субъекта // [Электронный ресурс] / И.К. Терова // Научные записки НГУЭУ. - 2007. - № 2. – Режим доступа: http://nsaem.ru/Science/Publications/Science_notes/Archive/2007/2/371.pdf.
6. Ушвицкий Л.И. Мониторинг социально-экономической безопасности: методические основы / [Электронный ресурс] Л.И. Ушвицкий, В.Д. Протасов // Сборник научных трудов. Серия «Экономика». – СевКавГТУ. Ставрополь, 2002. - № 7. - Режим доступа: http://science.ncstu.ru/articles/econom/7/01.pdf/file_download.
7. Fishburn P. Utility Theory for Decision Making.- NY.: Wiley, 1970. – 234 p.
8. Офіційний сайт Національного банку України.- Режим доступа: <http://www.bank.gov.ua>
9. Офіційний сайт Міністерства фінансів України.- Режим доступа: <http://www.minfin.gov.ua>
10. Офіційний сайт Державного комітету статистики України.- Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Рецензент доктор экон. наук, профессор С.П. Наливайченко

65.262.2

*Щеглова С.С., ст. препод., Крымский экономический институт
КНЭУ имени Вадима Гетьмана, г. Симферополь*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КЛАССИФИКАЦИИ ОБЪЕКТОВ И ВИДОВ КРЕДИТОВАНИЯ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ

Тенденции развития кредитных операций украинских коммерческих банков в последние годы свидетельствуют о повышении роли банковского кредита в кредитном обеспечении потребностей физических лиц необходимыми денежными ресурсами. В условиях развития банковского кредитования физических лиц существует необходимость исследования данного направления, в частности это относится к методическим и методологическим аспектам банковского кредитования физических лиц.

В отечественной банковской практике отсутствует единая классификация кредитов физическим лицам. Классификация видов кредитов осуществляется по различным критериям. На практике, в каждом коммерческом банке виды кредитов формируются индивидуально, с учетом его специфики. При этом наиболее важным моментом является выбор банками именно таких условий кредитования, которые определяют вид кредита, в наибольшей степени соответствуют характеру потребности заемщика в кредитных ресурсах, его возможностям в погашении долга, кредитной политике банка, требованиям диверсификации его кредитного портфеля. Первоосновой кредитного процесса являются объективные потребности заемщика в дополнительных денежных ресурсах, т.е. объект кредитования, под которым подразумевается направление использования ссуженной стоимости. Отечественные банки в большей степени обращают внимание не на объект кредитования, а на субъект, то есть заемщика (его платеже- и кредитоспособность). На наш взгляд, кредит должен выдаваться на определенные цели, а не под высокую репутацию заемщика. Знание цели позволяет